

TRIPLET/TROJHLAS

LASICA

SUCHÝ

ŠTEPKA

Gustáv Murín

Triplet/Trojhlas

Lasica – Suchý – Štepka

Gustáv Murín

Obálka: **Igor Vadovič**

Foto na obálke: RND, Štúdio L + S a Ctibor Bachratý, Semafor

Karikatúry: Roman Lazar

Tripletom sa v biológii nazýva základný kameň našej genetickej informácie, ktorého rôzne varianty určujú konkrétne stavebné kamene živých organizmov. V tomto prípade som si vybral unikátny triplet kódujúci už viac ako polstoročie základný kameň humoru u nás. Sú to tri veľké ikony československého humoru – Milan Lasica, Stanislav Štepka a Jiří Suchý. Hovorím s nimi o humore, divadle, kultúre obecné i politike, ktorá do ich pohľadu na svet zasahovala až príliš vážne. Tí traja majú mnohé spoločné:

- * začínali a preslávili sa v komickej dvojici, ktorá časom zanikla

- * v tej dvojici boli autormi textov pesničiek, ktoré sa hrajú dodnes

- * zažili príkoria komunistického režimu, ktorý im bránil robiť to, čo vedia najlepšie – rozdávať ľuďom smiech

- * a z nadšených amatérov sa stali princípálmi divadla

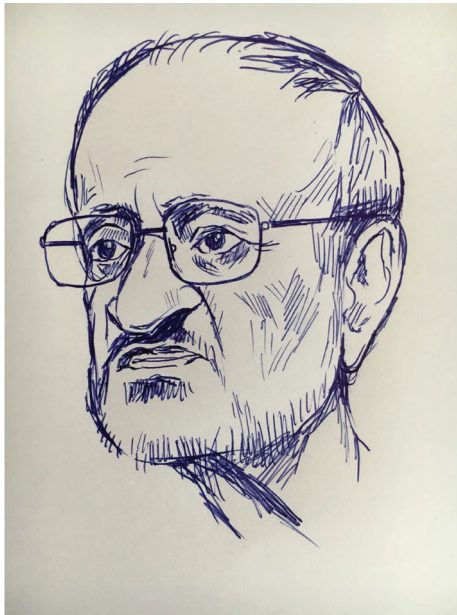
- * sami seba považujú skôr za domasedov, no po zmene režimu prešli so svojimi vystúpeniami kus sveta

- * všetci traja riešia úskalia prevádzkovania divadla, len aby sa mohli stretávať s publikom, ktoré si ich žiada.

Hoci nechceli byť politickými glosátormi, predsa sú symbolmi doby, ktorú nazývame „socializmus s ľudskou tvárou“. Ich výpovede úsmevne i vážne charakterizujú jednu veľkú epochu, ktorej úskaliami prešli – každý po svojom – a nestratili pritom chuť a silu rozosmievať nás.

Táto kniha vznikala dlhých 37 rokov. Verím, že výsledok oceníte.

Milan Lasica

Humorista, herec, dramatik, prozaik, textár, spevák, režisér, moderátor. Vede *Štúdio L+S*, profesionálne divadlo so sídlom v Bratislave.

Narodil sa 3. februára 1940 vo Zvolene. Časť detstva prežil v obci Pliešovce. V roku 1962 ukončil štúdium na Vysokej škole múzických umení v Bratislave, kde vyštudoval dramaturgiu so zameraním na divadlá malých foriem.

Už počas štúdia začal vystupovať v Tatra revue, legendárnom kabarete, ktorý sídlil v bratislavskom hoteli Tatra. Spolu s Júliusom Satinským tam predvádzali svoje autorské dialógy a scénky.

V rokoch 1964 až 1967 pracoval ako dramaturg v Československej televízii, potom bol štyri roky členom bratislavského Divadla na korze. Roku 1970 mu spolu Satinským vtedajšia vládna moc zakázala umeleckú činnosť, preto v rokoch 1970 a 1971 obaja pôsobili v kabaretnom divadle Večerní Brno. Potom sa vrátili na Slovensko a ďalších sedem rokov

boli členmi spevohry Novej scény v Bratislave a od roku 1978 členmi činohry tohto divadla. Roku 1982 vzniklo poetické a kabaretné divadlo Štúdio S v priestoroch slávnej Tatra revue. Milan Lasica sa stal jeho umeleckým šéfom a Lasica so Satinským tu opäť začali pôsobiť ako dvojica. Lasica sa neskôr stal riaditeľom Štúdia S, ktoré bolo po páde komunistického režimu premenovalo na Štúdio L+S. Pôsobí tam dodnes.

V dramatickej tvorbe boli jeho vzorom Werich s Voskovcom. Ako herec sa objavil v mnohých slovenkých a českých filmoch, napríklad *Utekajme, už ide!* (1986), *Výchova dívek v Čechách* (1997) či *Pasti, pasti, pastičky* (1998). Neboli to vždy komické postavy, zahral si napríklad aj jednu z hlavných úloh v televíznom seriáli *Kriminálka Staré mesto* (2010, 2013). Je tiež autorom mnohých knižných publikácií, venuje sa písaniu textov piesní, ktorých časť vyšla knižne, napríklad v zbierkach *Bolo nás jedenásť* (1985) či *Piesne o ničom* (1989). Naspieval dva albumy starých evergrínov so skupinou *Bratislava Hot Serenaders*.

V roku 2008 získal Cenu Dominika Tatarku za knihu *Bodka*. Žije v Bratislave, je ženatý s herečkou a političkou Magdou Vášaryovou, má dve dcéry a dve vnučky.

Ak je dnes svet malý, tak na prelome 80. a 90. rokov bol podstatne menší. Aspoň na Slovensku s vtedy jeho hlavnou dedinou – Bratislavou. Tu sa v kumšte poznal každý s každým a mňa potešilo, že som bol do tohto okruhu bližších či vzdialenejších kultúrnych známostí prijatý veľmi ústretovo. V prípade pána Lasicu napomohlo aj to, že jedným z najlepších priateľov jeho celoživotného partnera Júliusa Satinského je môj celoživotný vedecký kolega, botanik profesor Karol Mičieta. A tak keď som v polovici roku 1990 pána Lasicu oslovil už s myšlienkou na tento knižný rozhovor (ktorého podstatné časti vyšli za krátko na to aj časopisecky v *Literárnom týždenníku* a literárnom mesačníku *Dotyky*), bol som poctený tým, že súhlasil, aby sme to robili podľa vzoru majstra rozhovorov, pána Jiřího

Janouška. Ten, okrem vyspovedania celého radu svetoznámych osobností, zažiaril aj knihou rozhovorov s pánom Janom Werichom. A keď som pre zmenu ja robil rozhovor s pánom Janouškom, poučil ma, že dobrý rozhovor sa robí zásadne doma. A tak sme s Milanom Lasicom strávili tri večery v domácnosti pozorne vedenej pani Magdou, aby sme potvrdili ďalšiu výnimočnosť tej doby. Pán Lasica si našiel čas, veď vtedy sme boli vlastne všetci tak trochu milionármi času. Dnes sme všetci práve o ten čas schudli, a preto by sme sa k takému pohodovému, hlbavému rozhovoru už asi nedostali. Tak si to vychutnajte ako ja v časoch, keď ten náš svet bol naozaj malý a času dost.

Prvý rozhovor (1990)

Ako to začalo

Tej otázke sa zjavne nevyhneme – ako ste sa stretli s Júliusom Satinským a začali spolu tvoriť humoristickú dvojicu?

My sme sa veľmi nasmiali, keď sme so Satinským roku 1957 podnikali prechádzky popri Dunaji a hovorili si improvizované dialógy. Možno som sa v živote tak nenasmiel ako vtedy, keď sme si sami vystačili ako interpreti, herci aj diváci. No a jedného dňa sme sa pokúsili predviesť to aj obecnstvu v Tatra revue, kde je dnes *Štúdio L+S* a kde existovali takzvané mládežnícke predpoludnia. Hral sa tam džez a aby bolo aj nejaké hovorené slovo, vyzvali nás a my sme si pripravili scénu, na ktorej sa ľudia napodiv veľmi zabávali. Takže sme to museli opakovať a zmocnil sa nás pocit absolútneho víťazstva, hoci Bratislava o nás ešte stále nevedela. Ale rozchýrilo sa to, a hlavne nastala tá konfrontácia, ktorú človek potrebuje hneď na začiatku. Pozvali Horníčka, ktorý práve končil spoluprácu s Werichom a bol pre nás idolom. Horníček prišiel, smial sa, zabával a nielen to – v debata sa snažil vysvetliť nám, čo vlastne robíme a ako to naňho pôsobí, kde už niečo také videl a v čom to bolo také, že to ešte nikde nevidel. Veľmi nás povzbudil, aj keď je možné, že bol zhovievavý a možno tú chválu aj preháňal, ale pre nás to bol predovšetkým impulz, aby sme pokračovali.

Prvý krok sa začína teda tým, že si budúci komik vyskúša svoj dôvtip nanečisto a úspech v spoločnosti priateľov ho privedie na myšlienku rozšíriť okruh obecnstva zo známych aj na neznámych, ktorí prichádzajú do hľadísk divadiel ako diváci?

Je možné, že aj takto to býva. Väčšina hercov sú ľudia, ktorí sa radi predvádzajú, veď na tom sa toto povolanie zakladá a bez tejto vlastnosti by pravé herectvo ani nemohlo existovať.

Ja však nie som taký spoločenský lev, ktorý by vedel zabávať čo len malú spoločnosť. V spoločnosti radšej počúvam a rád sa smejem, ak sa medzi prítomnými nájde niekto, kto vie zabávať. Mám dokonca vrodenný ostych, ktorý ešte vždy prekonávam, keď sa stretnem s viacerými ľuďmi naraz. Mávam trému a všetko, čo s tým súvisí. Ja som sa k divadlu a herectvu dostal skôr vďaka nadšenému diváctvu. V dvanástich, trinástich rokoch som začal pravidelnejšie navštevovať divadelné predstavenia a veľmi ma zaujali herci, ktorí vedeli vyvolať v obecenstve spontánny smiech. Taký bol napríklad nezabudnuteľný František Dibarbora. Páčilo sa mi, že existuje človek, ktorý sa vie takto skontaktovať s množstvom divákov, že ich rozosmeje až sa oddajú jeho téme, myšlienke, dokonca sa pokúšajú stotožniť s ním. Nevedel som si to, samozrejme, takto formulovať, ale asi takto som to cítil. Potom som videl Horníčka s Werichom, čo už bolo v akejsi nadpozemskej polohe, a veľmi som zatúžil pokúsiť sa tiež rozosmiať a osloviť toľkých ľudí. Zapôsobila na mňa, samozrejme, aj sláva, veď je to iste veľká sláva, keď stojíte na javisku sám alebo ešte s kýmsi a obecenstvo sa na vás díva vysmíatymi očami a čaká, čo poviete.

Človek si zrejme v mladosti tvorí z prečítaného čosi ako databázu, z ktorej neskôr čerpá. Prispela k vašej sčítanosti okrem kníh aj dramatická tvorba?

Pravdaže, ako študent som mal obdobie, keď som denne prečítal tri, štyri hry. Vtedy som si myslel, že je veľmi dôležité oboznámiť sa s celou svetovou drámou, ale časom som zistil, že je to úplná hlúposť. O rok som si nepamätal nielen hry, ktoré som čítal pre rokom, ale ani tie pred týždňa. Keď prečítate tri hry denne, už na druhý deň máte problém, ktorá bola ktorá. Pochopil som, že takýto spôsob vzdelávania nevedie k ničomu. Len z neho bolí hlava.

K realizácii vašej túžby po sebaaprezentácii iste prispelo aj to, že ste našli partnera, ktorý bol komunikatívnejší, prieraznejší, svetáckejší...

Sám by som sa o to nebol pokúsil, pretože mi chýbala odvaha. Neuchádzal som sa ani o skúšky na herectvo, lebo som neveril, že by ma prijali. A aj tie skúšky pred komisiou mi pripadali ponížujúce, takmer hanebné. Radšej som šiel na dramaturgiu. Ale keď som stretol Jula, nadobudol som odvahu, pretože Julo bol iný typ a okrem toho „ve dvou se to lépe táhne“. Pomáhal mi prekonať tú vlastnú bariéru.

Spojili ste sa dvaja napodiv odlišní. Študovali ste iné odbory, vy dramaturgiu, Julo Satinský divadelnú teóriu, a mali ste aj rozdielne rodové korene, rodinné základy. Satinskí bývali v centre Bratislavy a vlastnili povestnú kaviareň pod jediným vtedajším slovenským „mrakodrapom“ nazývaným Manderlák...

Ja som sa ako dvanásťročný vrátil do Bratislavy z Pliešoviec, kde sme sa ešte pred začiatkom vyučovania vždy modlili a učiteľovi sme hovorili pán učiteľ. Ale v Bratislave už bol iný svet, tu už sa hovorilo súdruh učiteľ, spievala sa *Pieseň práce* a všetci moji rovesníci boli pionieri. To bol ostrý strih, z ktorého som bol veľmi prekvapený, a snažil som sa dobehnúť, čo som v Pliešovciach zameškal. A tak sa stalo, že keď sa mal otvárať Pioniersky palác, stal som sa členom rady, v ktorej sme mali kádrovať prihlášky našich spolužiakov, ktorí sa do Pionierskeho paláca tiež prihlásili. Pamätám sa, že sme sa schádzali asi týždeň, vždy od druhej do siedmej, a snažili sme sa vyradovať prihlášky, aby počet zodpovedal kvóte. Ale nedarilo sa nám to a tých prihlášok bolo stále viac a nie menej. Vtedy som mal príležitosť pochopiť ťažkosti takéhoto schôdzovania a už ani neviem, ako to dopadlo, ale asi najpravdepodobnejšie to ktosi vybral za nás a naše schôdzovanie nebral do úvahy. Povznášajúce vedomie, že ako jedenásť-, dvanásťroční sme dostali možnosť rozhodovať o osudoch našich spolužiakov, tu však bolo a nevyklúčujem, že niektorí mohli pocítiť aj istý zvláštny pocit moci. Lenže my sme už neboli generáciou Trate mládeže, boli sme skeptickejší. Už umrel Stalin a po záplave jeho fotografií a pozoruhodných myšlienok, že

„jazyk je prostriedok na dorozumievanie ľudí“, prišiel následne Chruščov a odhalenie stalinizmu. Touto diametrálnou zmenou kultúrnej atmosféry sme my ako generácia poznačení. Ved' sa to dialo v období, keď sme mali štrnásť až osemnásť rokov a v tých sedemnástich je človek taký citlivý, že od vtedajších zážitkov odvodzuje to, čo chce robiť, a aj to, ako myslí.

Podporovala vás v ambíciách rodina?

Moja mama bola veľmi liberálna, podporovala ma už vtedy, keď som ako dvanásťročný začal koketovať s myšlienkou, že sa stanem hercom. A myslím si, že neskôr bola na mňa aj hrdá. Naopak, môj otec nebol vôbec nadšený, či lepšie povedané, bol zhrozený mojím nápadom stať sa hercom. Pokúšal sa aj vyhovoriť mi to a vysvetľoval mi, že nemám šancu, pretože dobrý herec musí vedieť šermovať a jazdiť na koni... Tak si totiž herectvo predstavoval. Ale keď som sa už hercom stal a ľudia ma aj poznali, myslím, že mu robilo dobre, že mám aký-taký úspech. A občas mu to niekto v dobrom hádam aj pripomenul.

Z neznámeho ambiciózneho mladíka k uznávanému umelcovi, to je poriadny skok. Zdá sa mi, že človeka nemení ani tak tá nečakaná sláva, ako skôr jeho okolie, blízki. Ved' sláva nie je len v tom, že vás začínajú poznávať neznámi, ale aj v tom, že vás prestávajú poznávať známi, začínajú vo vás vidieť niekoho iného. Už nie známu osobu, ale osobnosť.

Nie je to celkom tak, hoci iste sa zmení pohľad vášho okolia na vás a známejšie osobnosti začínajú z kolektívu akosi trčať. A známejším sa stanete veľmi ľahko, stačí, aby ste dvakrát po sebe vystúpili v televízii a už vás všetci, čo sa dívajú na televíziu, poznajú a majú pocit, že ste extra trieda. Keď sme s Magdou bývali ešte v Karlovej Vsi, istá pani nechcela veriť, že bývame na tom istom sídlisku a v takom istom panelákovom byte ako ona. Mala predstavu, že

by sme mali bývať vo vile za milióny, a keď zistila, že to tak nie je, bolo jej to podozrivé. Fakt je, že vzniká akýsi odstup medzi populárnymi ľuďmi a ich okolím. A čo sa týka slávy, tá môže človeka úplne rozložiť. Popularita, úspech, ocenenia, tituly – to je kolotoč, na ktorom sa už viacerým zakrútila hlava. A mnohým sa už takto podarilo aj úspešne osprostieť.

Je na to sebaobrana?

Sebaobrana je na všetko, len si to ten dotyčný musí predovšetkým uvedomiť. Vôbec najlepšie je, ak má pri sebe niekoho, kto mu dokáže včas, v pravej chvíli povedať, že si z toho-ktorého ocenenia netreba až toľko namýšľať. To je rovnako dôležité, ako keď vám v pravej chvíli vie povedať, že ste výnimočný. Vôbec najlepšie je, keď tým blízkym človekom je manželka. Dobré manželky jedno aj druhé vedia.

O prvých úspechoch a zákazoch

Čím to je, že na vrchole úspechu je každá duša taká smutná?

Určitý druh smútku vás neminie, ak niečo pripravujete a spejete k premiére, teda k stretnutiu s obecnstvom. Vložíte do toho veľa síl, energie a času, v ideálnom prípade vlastne všetku svoju uvoľnitel'nú energiu a schopnosti. Ste v tom preto celý, a keď stretnutie s obecnstvom po dvoch, troch hodinách predstavenia pominie, zákonite nastáva pocit prázdnoty, vákua. Pamätám sa na taký pocit v Brne po premiére predstavenia *Ako vzniká sliedka*. Prišlo veľa divákov z Bratislavy a bolo to naozaj veľmi spontánne publikum. Práve v dôsledku jeho reakcií trvalo vystúpenie o hodinu dlhšie, než sa predpokladalo. Po premiére Bratislavčania odišli do Bratislavy, Brňania domov a my sme sa na druhý deň potĺkali mestom. Cítili sme sa absolútne opustení. Vedeli sme, že večer máme hrať, ale že to už bude iné obecnstvo, a to,

čo bolo včera, sa už nikdy nezopakuje. Takýmto pocitom sa asi nedá vyhnúť a pomáha len to, že musíte hrať ďalej.

Nie je protipólom takejto osamotenosti zase pocit generačnej spolupatričnosti?

Generačná spolupatričnosť? To je ako keď spoločne zhrešíte a už je to dávna minulosť, ale stále vás láka, aby ste zhrešili znovu. Ja cítim takúto generačnú spolupatričnosť k partii z *Divadla na Korze*. Koľkokrát sme spolu zhrešili a rozehrešenie neprichádzalo. A možnože práve to nás tak dlho držalo pokope.

Boli pri vašich začiatkoch takéto generačné zoskupenia? Patrili do nich rozličné druhy kumštu, napríklad výtvarníci?

Áno, boli. Začali vznikajú už v roku 1959 na mládežníckych predpoludniach v Tatra revue z iniciatívy Janka Meravého, ktorý to všetko osobne organizoval. Skôr telefonicky než osobne, pretože bol imobilný, no napriek tomu zo svojej izbičky v YMCE všetkých obvolal. Tak sa každú nedeľu uskutočnil program, ktorý bol založený práve na stretnutí rozličných ľudí rozličných profesií. Muzikanti hrali džez, ale aj vážnu hudbu, boli tu aj výtvarníci, básnici tam vtedy prichádzali s celkom dobrou poéziou. Takže kontakt bol, čo je práve vzácnosť medzi týmito oblasťami kumštu. Na takýchto spontánnych podujatiach má umelec zrejme aj najväčšiu príležitosť vyniknúť. Tým, že sme sa profesionalizovali, už to, pochopiteľne, nemalo takú vyhranenú podobu, ale mladí výtvarníci, muzikanti, kolegovia zo školy chodili na naše predstavenia aj naďalej. Potom sme sa roztratili ako každá správna junač a hoci to, jajže, bože, bolí, je to už raz tak.

Werich hovoril, že mladým sa ľahko píše, lebo načierajú do pomyselného vreca plného nápadov. Z toho vreca však zákonite ubúda. Ako ho teda dopĺňať a ako udržať rovnako citlivo nastavený barometer na pravidelné búrky smiechu?

Píše sa ťažšie ako na začiatku, nejde to tak spontánne a hlavne, ide to pomalšie. Zľudovené gagy ako „občania, ktorí ešte nie sú ministri...“ alebo „nula bodov“ boli spontánne už aj tým, že my sami sme boli v tom pomyselnom vreci, s celou našou generáciou a vyjadrovaním jej pocitov, jej slovných novotvarov a nových pohľadov. Ako dvadsaťroční sme podvedome hovorili za celú tú kompaktnú masu dvadsaťročných, ktorí na bonmoty, ktoré sme vymysleli, reagovali, akoby ich sami vymysleli. Akurát, že to nevedeli v tej chvíli tak presne sformulovať. Musel to za nich povedať opäť niekto z nich. Dnes už nie sme dvadsaťroční a naša generácia už nie je ani zďaleka taká kompaktná, tak synchronne reagujúca a myslia. Ani náš humor už nemôže byť taký spontánny.

Už začiatky na VŠMU neboli práve ľahké. Vaše prvé vystúpenie s Júliusom Satinským v hre bratov Čapkovcov vyvolalo nevôľu niektorých profesorov. Dokonca boli vraj návrhy na vaše vylúčenie so štúdia. Bolo vaše herecké pôsobenie na škole skutočne také kontroverzné?

Ani nie, pretože ja som sa popri štúdiu dramaturgie k herectvu dostal vlastne ako hosť a hosťom sa u nás veľa prepáči. Veď sme pohostinný národ. Ale fakt je ten, že v porovnaní s kolegami, ktorí študovali herectvo, sme nemohli uspieť. Čo sme robili s Julom Satinským v Čapkovcoch, to nebolo v intenciách hereckej výchovy tých rokov. My sme tam prišli akoby z Marsu a náš prejav akoby neuznával zavedenú hereckú príťažlivosť. Jediné, čo nás ospravedlňovalo, bolo, že sa ľudia smiali, obecnstvo nás prijalo a ukázalo sa, že obecnstvo je na tento spôsob hrania lepšie pripravené ako herecká škola. Ale to sa už so školami, ich úzusmi a zákonitosťami, stáva...

Vaše tridsaťročné parterstvo s Julom Satinským prešlo ťažkými skúškami odolnosti a vytrvalosti. *Divadlo na Korze*, kde ste účinkovali v tých nadšených a optimistických šesťdesiatych rokoch, bolo po sovietskej okupácii v roku 1968 zatvorené. Našťastie vás prichýlili v Brne, aj to len dočasne.

To vôbec nebola ťažká životná skúška, tie dva roky exilu v Brne a v Čechách boli, naopak, veľmi príjemné. Hrali sme nielen v Brne, ale aj v Prahe, chodili sme po Morave a Čechách, kde sa k nám láskavo správali, bolo vypredané, ľudia sa smiali a mali sme pocit, že nás majú radi a sú na nás zvedaví. To považujem za jedno z najkrajších období našej kariéry. Ani sme si pri tej sláve nestačili uvedomiť, že sme museli odísť z *Divadla na Korze*, ktoré sme mali tak radi. Iné veci boli potom nepríjemnejšie...

Nepříjemnejšie bolo vrátiť sa?

Návrat bol nepríjemný preto, že aj z Brna sme vlastne museli odísť a už vôbec sme nemohli robiť to, čo sme robili dovtedy. Viac-menej sme sa povalovali a ako hovorieval Werich, každý deň bola nedeľa.

Kde však brať silu začínať znovu, keď v humore musíte riešiť hneď dva problémy. Prvý je mať šancu humor verejne prezentovať, druhý je v podstate tohto kumštu – teda rozosmiať. Ako po takomto zákaze a vynútenej prestávke rozosmiať seba aj iných?

Neviem, možno treba byť zdravo lenivý. A to v tom zmysle, že sa nezačnete vzrušovať nad takýmito situáciami až natoľko, že by vás to vyviedlo z konceptu. Človek má svoju predstavu o humore a verí, že je niekomu blízka, že aj iným čosi hovorí. Keď máte pauzu a nemáte možnosť komunikovať s divákmi, pravdaže, zmocní sa vás pri návrate na javisko veľká

tréma, či tá komunikácia znovu nastane. Či doba už nie je niekde inde a či ste vy svojou predstavou nezaostali. K tomu môžem povedať len toľko, že keď sme s Julom znovu začali, kontakt sme nadviazali veľmi bezprostredne. Takže by som vlastne mal povedať, že doba ostala tam, kde sme o nej prestali hovoriť – čo nie je veľmi veselé konštatovanie. Keď sme v roku 1987 nahrávali platňu *Jubileum*, dali sme na jednu stranu aj staré dialógy z rokov 1964 až 1969. Pravdupovediac, bol som zvedavý, ako budú diváci na verejnom nahrávaní na ne reagovať, a na naše prekvapenie bavili sa rovnako dobre ako v roku 1964. A tak neviem, či to má byť dôkaz našej schopnosti vytvárať humor nadčasový, alebo dôkaz o tom, že časy sa nemenia a že to, čo bolo smiešne vtedy, ostáva takým dodnes – rozhodnutie už nechávam na iných.

Človek sa na svojej ceste nemá nechať znechutiť, znervózniť...

To sa ľahko povie, ale ťažko realizuje.

Ako ste to zvládli vy dvaja?

Hrávali sme šach. Bolo to obdobie, keď sme boli zamestnaní v operete. A čo už s nami v operete... Tak sme hrávali šach, hoci ani jeden z nás to poriadne nevie. A isteže aj nad šachovnicou nám kadečo napadlo a tie nápady ostali kdesi „zasuté“, takže sme ich možno neskôr aj využili. Ale dôvod, aby sme začali niečo konkrétne písať, sme nemali. Hrávali sme šach a celým tým obdobím sme sa posúvali, ako sa posúvajú figúrky na šachovnici. Neznamená to, že nám bolo všetko jedno. Napokon sme si aj v spevohre našli skromné uplatnenie. Napríklad v *Husároch* a *Plných vreckách peňazí*. Boli tam ľudia, ktorí nám nedali zahynúť.

Kto z vás dvoch v šachu vyhrával?

Väčšinou ja, lebo Julo mal výborné otvorenie, ale tie koncovky boli horšie... Možno nás naozaj zachránilo práve to, že nie sme až takí superčínorodí a aktívni ľudia. Hoci to iste nie je obdivuhodné. Ale keby sme boli snaživejší, možno by sme sa aj umorili od nečinnosti a zúfalstva, ktoré z toho pre čínorodého človeka vyplýva. Čínorodosť je pekná a ja ju obdivujem tým väčšmi, čím väčšmi mi chýba – ale do šuplíka sa hrať nedá. Niektó by mohol povedať, že sme si za ten čas mohli niečo aj pripraviť. Ale akosi to nejde. Musíte ľudom čosi hovoriť a zároveň cítiť, ako reagujú, a nie sedieť doma a rozmýšľať o tom, s čím by ste o päť rokov asi mohli vystúpiť na verejnosti. V tomto ohľade sú maliari na tom naozaj lepšie.

O kultúre, kultúrnosti a národnej povahe

Myslíte, že byť prvý na Slovensku je cieľ, za ktorým sa oplatí ísť?

Ak tou otázkou myslíte, že je to asi málo, tak máte pravdu...

Zdá sa mi, že sa takáto méta stáva určitým stropom. Povedzme v divadle režiséri ako Bednárík alebo Strnisko akoby po dosiahnutí určitej úrovne už automaticky prestali narážať na rovníocennú oponentúru.

To máte pravdu a súvisí to s nedostatkom konfrontácie. Dostať sa u nás medzi špičku v určitej oblasti, akou je napríklad divadlo, skutočne nie je problém pri troche talentu a usilovnosti. A kto dosiahne špičku, má to akoby raz a navždy potvrdené. Nemusí to dokazovať opäť každý deň. Ide to tak ďaleko, že by bolo asi najlepšie, keby ste už nikdy nič nerobili a všetci si zapamätali, že ste sa raz preslávili. Je to ustrnutie a je to škoda, pretože to ustrnutie sa netýka len toho človeka, ale celého okolia, všetkých, ktorí si zvykli, že je dobrý a že nech urobí čokoľvek, dobrý aj ostane. Tomuto ustrnutiu môže odpomôcť len konfrontácia. No a s kým sa my môžeme konfrontovať, keď sa chceme pozrieť trochu do sveta? Samozrejme s Čechmi ako s národom s väčšou tradíciou, národom nepochybne kultúrnejším.

A tá konfrontácia – ak ju dokážeme využiť – môže byť predovšetkým pre nás plodná. Máme oproti Čechom výhodu, že máme k porovnaniu s kvalitou vďaka nim tak blízko. Oni predsa nemajú dôvod konfrontovať sa s nami a našinec musí už naozaj niečo dokázať, aby si ho všimli.

Nie je to preto, že nám ešte stále chýba profesionalita?

Fakt je, že my máme sklony k posvätnému diletantstvu, akýmsi výkrikom talentu, ktorý nečakane zablyсне a hneď akoby sa spálil vlastnou žiarou. Všetko sa končí tam, kde by sa práve naopak mala začínať tá tvrdá, nekompromisná práca, ktorá by to zablysnutie zveládila. Treba tvrdo pracovať aj s vedomím prípadného neskoršieho ustrnutia, kedy vás niekto mladší označí za stagnujúceho. Ak bude len bezhranične obdivovať, čo ste urobili, tak čo tým získa? Vaše prešľapovanie na vašom vrchole musí mať aj určitú kvalitu, ktorá toho mladšieho vyprovokuje, aby vytvoril niečo nové. Aby sa z toho vášho vrcholu odrazil ďalej a to, čo on už považuje za negatívne, malo akýsi zmysel.

Vy ste so Satinským už od začiatku narážali na zaužívané vrcholy, ktoré sa ukázali byť aj ťažkými prekážkami. Spomínali sme už vaše prvé spoločné vystúpenie na VŠMU.

Skutočne sme narážali už od začiatku, pretože sme začali robiť humor nevyhovujúci tým starodávnym kritériám, ktoré tu ešte stále strašia a prevažujú. Podľa nich si nemôžeme robiť srandu zo seba, lebo veď čo by na to povedala cudzina. A že keď sa budeme veľmi vychvaľovať, aj tí druhí to budú brať tak vážne, že nás budú tiež hneď vychvaľovať. Vôbec toto kritérium nepočíta s tým, že keď sa budeme veľmi vychvaľovať, budeme tým v cudzine akurát na smiech. Naš humor teda neprichádzal so sebavychvaľovaním, lebo to sa s humorom už naozaj robiť nedá. To sa mnohých dotklo, mnohí boli až šokovaní a namietali, že sa nepatrí, aby sme si my Slováci robili zo seba srandu. Veď predsa my máme aj dobré

vlastnosti, aj tie kroje sú krásne a vôbec sa toho dost' vybudovalo... A keď sme kedysi dali Melkovičovi zhudobniť *Krvavé sonety* ako tango, tak aj ľudia, ktorých som si vážil, boli pobúrení... A keď sme svojho času vystupovali na Silvestra v televízii a v pesničke povedali „boha mu“, zdvihla sa vlna odporu a pobúrenia. A ani nie kvôli tomu výrazu, veď ten sa používa veľmi často, a ani nie z náboženských dôvodov. Ale keď sa to povie v televízii a ešte k tomu v celoštátnom vysielaní, tak sa mnohí cítili dotknutí, pretože sme sa tým vraj pred Čechmi zhodili.

Mám priateľa, ktorý bol odjakživa ideálnym flámovým spoločníkom, vypili a vyviedli sme toho spolu dost'. Odkedy sa oženil, zasadol pred televízor a pravidelne ho zdvíha z kresla napríklad to, že ktosi nemá pri televíznej besede kravatu... U neho samého som kravatu videl tuším len na jeho svadbe.

My sa dost' pretvarujeme, lebo nevieme, ako sa na tej vyššej úrovni dá správať, keďže sme tam ešte neboli. Ale to nám nebráni v tom, aby sme vedeli poučovať dajme tomu hercov, ako sa majú správať, keď hrajú hru z anglického prostredia. U nás sa nájde vždy dost' ľudí, ktorí vedia, ako sa správajú Angličania, ako sa má hrať Shakespeare a ako sa má správať kráľ, hoci sme kráľov nikdy nemali. Je to aj určitá snaha vymaniť sa z krpčiarstva, veď niektorí z nás majú už aj smoking, aj motýliky sa už objavili. Snažíme sa aj takto presadiť, ale nie sme si istí, či nám niečo netrčí z topánok. Keby sme sa správali suverénne, ona by sa aj tá slama zniesla, možno by si mnohý Angličan aj povedal, že to tak má byť, lenže práve tá neistota nás prezrádza.

Je to teda nielen profesionalita, ale aj sebavedomie, čo nám chýba?

Ešte stále si nie sme celkom istí, či to, čo vieme, niečo aj znamená. Či to má dáku všeobecne platnú hodnotu, a to je opäť vec len a len konfrontácie so svetom. Keby nebola

výnimkou, ale samozrejmosťou, v mnohom by sme možno boli aj sklamaní. A mnohé veci, ktoré pokladáme za svetové, v skutočnosti až také úžasné nie sú. A iste by sme boli aj prekvapení, koľko máme vlastností či schopností, ktoré sa dajú smelo konfrontovať s inými.

O životných prekážkach a antiintelektualite

Za komunistického režimu existovala úradná anonymná prekážka medzi autorom a divákom, obmedzovania tém, škrtenie textov...

Táto prekážka v divadle vždy bola, ale nebola vždy anonymná. U nás existoval takzvaný Tlačový dozor ako inštitúcia s konkrétnymi ľuďmi, ktorí s vami dokonca komunikovali a boli ochotní o istých veciach aj diskutovať. Takže vy ste s nimi mohli nesúhlasiť a argumentovať. Samozrejme, až po hranicu, kedy oni považovali diskusiu za skončenú. A text povedzme povolili s takými a takými výhradami, na ktoré keď ste pristúpili, oni dali pečiatku a mohlo sa hrať. To bola predbežná cenzúra, ktorá bola u nás zrušená ako dôkaz liberalizácie a demokratizácie. Bohužiaľ, priniesla opak, dodatočnú cenzúru, respektíve hrozbu dodatočných následkov, a tak sa vlastne každý škrтал sám.

Takéto dodatočné následky ste zažili napríklad po povestných *Bumerangoch*, očarujúcich televíznych šou z rokov 1968 a 1969, ktoré sa vám vrátili vo forme zákazov a obmedzení. Neboli varovné signály?

Varovné signály boli, ale poviem vám úprimne, že sme neboli schopní zamýšľať sa nad tým a ani to začať akosi analyzovať a hovoriť si: „Ježišmária, hádam by sme na chvíľu mali prestať hrať.“ Skrátka, keď ste vo švungu, tak s tým súvisí aj isté opojenie, veď vidíte, že to, čo robíte, ľudia potrebujú a chcú to počuť, a vtedy takýto druh opatrnosti nemá miesto.

Dávajú zákazy niečo viac, než len pocit ukrivdenia?

To záleží od toho človeka, ktorého to postihne. Poznám aj takých, ktorým to dáva pocit satisfakcie. Je to, pravdaže, úplný nezmysel, aspoň podľa mňa, hoci určitých ľudí už nemožnosť čosi realizovať alebo zákaz dokonca uspokojoval ako výsledok. Takto som sa na to nikdy nedíval. A ani to nikdy nebol náš cieľ...

Myslíte si, že je najlepšie nemať v živote prekážky?

To s čistým svedomím naozaj neviem zodpovedať, lebo som to nezažil. Prekážky asi treba mať, ale aj tie by mali mať svoju úroveň. Aby ste sa po prekonaní prekážky ocitli vyššie a postúpili v probléme, aby ste boli obohatení. Ale keď vás zdržiavajú prekážky úplne prízemného charakteru, nie som si istý, či to veľmi povznáša.

Ak však ide o prekážky týkajúce sa podstaty danej práce, zmyslu a poslania ľudskej aktivity, netreba znovu nájsť silu pokračovať?

Asi hej. Prvá vec, ktorá nám vybuchla, boli práve tie mládežnícke predpoludnia, ktoré fungovali v rokoch 1959 až 1960 a mali taký úspech, že sa tiež skončili vlastne zákazom. Takto sme začínali... možno by sa v tej chvíli našiel niekto, kto by si povedal, tak toto už nikdy v živote nebudeme riskovať a dáme sa na inú dráhu, alebo to budeme robiť tak, aby k tomu nedošlo. Ale my sme boli natoľko neschopní takéhoto uvažovania, že sme pokračovali, akoby sa nič nestalo. A o tri roky opäť zákaz. Týždeň pred premiérou v *Divadle poézie* nám zatrhol Tlačový dozor účinkovanie, a ako som sa neskôr dozvedel, na žiadosť riaditeľa toho *Divadla poézie*. No skrátka s takýmito prekážkami sme sa stretávali a akosi sme si na to už aj zvykli, ale nikdy, to zdôrazňujem, nikdy sme to nepovažovali za vrchol nášho snaženia alebo potvrdenie našej kvality. Vždy sme to považovali za čosi, čo nemuselo byť.